Asia: E 28/2024 vp Valtioneuvoston selvitys: Ilmastoriskien hallinta ihmisten ja hyvinvoinnin suojelemiseksi, ti 21.5. klo 10.45 (E 28/2024 vp)

Eduskunta
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Mikko Peltoniemi

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Taustaa:

Komissio on antanut tiedonannon ”Ilmastoriskien hallinta ihmisten ja hyvinvoinnin suojelemiseksi” 12.3.2024 (COM(2024) 91 final), jonka tavoitteena on vahvistaa ja valtavirtaistaa ilmastoriskeihin varautumista EU:n ilmastopolitiikan kokonaisuudessa.

Lausuntopyynnön ohessa toimitetussa perusmuistiossa (EU/516/2024-MMM-2) on jäsennelty Suomen kantaa kyseiseen tiedonantoon. Sen mukaan komission tiedonannosta on tarkoitus keskustella ennakkotietojen mukaan ympäristöneuvostossa kesäkuussa 2024.

Tämä lausunto koskee komission tiedonantoa, ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja ilmastoriskien hallintaa metsä- ja maataloussektorin osalta, ja niiltä osin myös Suomen kantaa tiedonantoon.

Taustaa: Maa- ja metsätalous ja ilmastoriskit Suomessa

Ilmastonmuutos vaikuttaa metsien tuottamiin puuntuotantoon, muihin ekosysteemipalveluihin ja monimuotoisuuteen, ja siten ihmisten elinkeinoihin ja hyvinvointiin. Metsätuhot Suomessa ovat toistaiseksi pysyneet maltillisella tasolla verrattuna moniin muihin Euroopan maihin, joissa hyönteistuhot ja metsäpalot ovat olleet mittavia. Viime vuosina metsätuhot ovat silti vähentäneet metsätalouden kannattavuutta (pl. kerrannaisvaikutukset) vuodessa noin 100 miljoonalla eurolla. Suomessa tuhoista juurikääpä on merkittävin taloudellisia tappioita aiheuttava puustotuho, ja se heikentää erityisesti Etelä-Suomen kuusikoita. Myrsky- ja lumituhojen esiintyminen vaihtelee vuosittain, mutta yksittäisinä vuosina tuhot voivat olla erittäin suuria. Tulevaisuudessa juurikääpä- ja tuulituhot muodostavat edelleen merkittävimmän osan taloudellisista tappioista, mutta erityisesti kirjanpainajatuhojen merkitys kasvaa ilmaston muuttuessa. Tulokas- ja vieraslajien riski kasvaa ilmaston lämmetessä. Lisääntyvät kuivuus- ja hellejaksot lisäävät laajojen metsäpalojen riskiä. Kokonaisuudessaan tuhojen merkitys metsäsektorilla tulee mitä todennäköisimmin lisääntymään, joten sopeutumistoimien suunnittelun ja riskinhallinnan jalkauttamiselle on jo tarvetta.

Ilmastonmuutos lisää maataloustuotannon riskejä sääolojen vaihtelun lisääntyessä. Kotimaisen kasvintuotannon osalta tämänhetkiset potentiaalisesti laaja-alaisia vaikutuksia aiheuttavat riskit liittyvät lähinnä intensiivisiin

hellejaksoihin ja kuivuuteen. Rankkasateet ja kasvinterveysriskit ovat toistaiseksi olleet paikallisempia, joten niillä ei todennäköisesti ole vielä väestötason vaikutuksia. Ruokajärjestelmän osalta riskejä tulee myös kerrannaisvaikutuksina maailmalta, esimerkiksi tuotantohäiriöiden esiintyessä tärkeimmillä tuotantoalueilla. Niin kotimaiseen kuin tuontiruokaankin liittyy kasvavia elintarviketurvallisuuteen liittyviä riskejä. Tulevaisuudessa eri kasvitauti- ja tuholaisriskit kasvavat vaikuttaen haitallisesti ruoantuotantoon.

2 Lausunto

Komissio korostaa ilmastoriskien kokonaisvaltaisia vaikutuksia yhteiskunnan turvallisuudelle, rahoitusvakaudelle, liiketoiminnalle sekä esittää eri tason toimia, joiden avulla riskejä voitaisiin hallita. Ilmastoriskien uhka on todellinen, ja tiedonannon lähtökohdat ovat tieteellisesti perusteltavissa.

Metsä- ja maataloustuotantoon ja luontoon liittyvät ilmastoriskit voivat yhdistyä myös muihin globaaleihin ja rajojemme ulkopuolelta nouseviin ilmiöihin, jotka voimistavat niiden vaikutusta.

1. Ilmastoriskit ja moninaiset heijastevaikutukset – tiedonpuute

Ilmastonmuutoksen epäedullisten vaikutusten kytkeytyminen erilaisiin sosio-ekonomisiin kriiseihin voi olla moninaista ja näiden yhteisvaikutukset ovat vaikeasti ennakoitavia. Tällaisten riskien kartoittaminen osana ilmastonriskien vaikutuksien arviointia kokonaisturvallisuudelle ja huoltovarmuudelle tulisi aloittaa myös Suomessa. Myös maa- ja metsätalouden riskinhallintakeinoja kannattaisi selvittää lisää ja priorisoida huomioiden kytkökset muihin ilmiöihin. Esimerkiksi Suomessa elintarviketalouden toimijat ovat erityisen riippuvaisia monista tuontipanoksista ja pitemmistä logistiikkaketjuista kuin esim. Keski-Euroopassa. Heijastevaikutuksia Suomeen syntyy niin kaupan, kuin panosten ja välituotteiden tuotantomäärien ja saatavuuden vähenemisestä kuin myös logistiikan häiriintymisestä ilmastonmuutoksen seurauksena. Katovuodet lisäksi muut häiriöt, kuten katovuosien vuoksi asetetut vientikiellot eri maissa, vaikuttavat maataloustuotteiden maailmanmarkkinahintoihin, jotka puolestaan luovat epävakautta saatavuuteen ja hintoihin Euroopassa ja Suomessa. Metsätalouden osalta kriisit ja heijastevaikutukset kohdistuvat erityisesti logistiikkaan, puutavaran markkinoihin, ja pitemmällä aikavälillä myös investointien.

Riskinhallinnan kokonaiskuvan vahvistamisen ja priorisoinnin lisäksi, tiedonanto esittää useita yleisellä tasolla päteviä riskien hallinnan keinoja, kuten hallinnon vastuiden parempaa määrittelyä, riittäviä valmiuksia ja resursointia, sekä osaamisen ja tietopohjan vahvistamista riskeistä (mm. indikaattorit ja varoitusjärjestelmät), sekä rahoitusta koskevia näkökulmia, jotka soveltuvat myös luonnonvarasektorille. Näiden osalta tietopohjaa ja osaamista tulisi vahvistaa myös Suomessa.

2. Rahoitusmarkkinat, vakuuttaminen hyötyisivät paremmasta riskitiedosta

Riskienhallinnassa Suomessa on myös selkeitä puutteita. Satovakuutuksia, joilla voidaan osin suojautua niiltä satoriskeiltä, joita ei voida vähentää tai välttää muilla keinoilla, on heikosti tai ei lainkaan saatavilla Suomessa, jossa

maatalouteen liittyvät rahoitus- ja vakuutusmarkkinat ovat pienet. Saatavilla olevat metsävakuutukset eivät huomioi paikallista riskitasoa. Rahoitus- ja vakuutusmarkkinat hyötyisivät tarkentuvasta riskitiedosta.

3. Riskinhallinta osaksi maatalouspolitiikkaa

Maatalouden osalta on erityisesti syytä huomata, että EU:n runsaasti rahoitetusta CAP:sta (yhteisestä maatalouspolitiikasta) puuttuvat vaikuttavat riskienhallinnan välineet. Satovakuutusten ohella tarvittaisiin äärimmäisiä vaihteluita tasaavia tulovakuutuksia, jotka laukeaisivat sovituin objektiivisin perustein. Tietyillä alasektoreilla tulot voivat vaihdella voimakkaasti monista eri syistä, ei vain satovaihteluiden vuoksi.

Riittävät taloudelliset puskurit ja muutosvalmiudet (muutos ja kriisivalmiussuunnitelmat) maatiloilla vahvistavat riskinhallintaa ja antavat myös liikkumavaraa. Tällöin yritys ehtii ja pystyy paremmin toteuttamaan jo ennakolta suunniteltuja ratkaisuja, esim. vaihtoehtoisia hankinta- tai myyntikanavia, ja hakemaan teknisiä ratkaisuja, yhteistyötä, investointeja. Näitä yritystason riskienhallintaan liittyvää seikkoja, jotka sopisivat hyvin Suomen painottamaan kansallisen tason riskeihin varautumiseen ja kustannustehokkuuteen, ei Suomen kannassa tuoda juurikaan esille.

4. Sopeutumistoimenpiteillä on jo kiire

Tiedonannon mukaan komissio on kuitenkin havainnut, että sopeutumistoimien toteutus jäsenmaissa ei ole vastannut niiden kansallisia suunnitelmia. Komissio myös peräänkuuluttaa sopeutumista tukevien toimien nopeaa toteuttamista. Suomessa tämä tarkoittaisi pääosin Kansallisessa ilmastonmuutoksen sopeutumissuunnitelmassa esitettyjen tavoitteiden 10-13 (10: Uusiutuvien luonnonvarojen käyttö ja hoito, 11: Luonnon monimuotoisuus, 12: Luontopohjaiset ratkaisut, 13: Kuivuusriskien hallinta) alla esitettyjen toimenpiteiden toteutuksen kiirehtimistä siltä osin kuin ne eivät ole jo toteutuksessa, tai on toteutettu vain osittain.

Myös uusia keinoja riskinhallintaan ja sopeutumiseen olisi kartoitettava ja käynnistettävä. Erityisesti metsäsektorin toimenpiteiden jalkauttamista kentälle olisi kiirehdittävä, koska nyt toteutettavilla toimenpiteillä edistetään sopeutumista pitkällä tulevaisuudessa. Esimerkiksi metsikön uudistamisen ja harvennuksien valinnat olisi tehtävä nyt, jotta metsät ja metsiin nojautuvat elinkeinot pysyvät elinvoimaisina vuosikymmenten päästäkin. Kansallisessa ilmastonmuutoksen sopeutumissuunnitelmassa esitettyjä toimenpiteitä olisi myös tarkasteltava jatkuvasti uuden tiedon valossa, ja tuotettava uutta tietoa sopeutumisvaihtoehdoista tutkimuksen ja kokemusten kertyessä, ja jalkautettava tietoa edelleen neuvontaorganisaatioiden kautta maanomistajille ja muille toimijoille.

5. Monimuotoinen metsänkäsittely on riskinhallintaa

Komission tiedonanto mainitsee useassa kohdassa luonnon monimuotoisuuden, jonka huvetessa ekosysteemien kyky tuottaa ekosysteemipalveluja ja sietää ilmastoriskejä heikkenee. Monimuotoisuus on nähtävä entistä vahvemmin riskinhallintakeinona (riskien vähentäminen, hajauttaminen). Kansallisten sopeutumistoimien olisikin huomioitava monimuotoisuuden ylläpito ja riskien hallinta osana luonnonvarojen hoitoa, ja kehitettävä tapoja monimuotoisuuden

(lajisto, metsärakenne, maisema) ylläpitämisen ja resilientin metsänhoidon valtavirtaistamiseksi. Metsätalouden ohjausjärjestelmän tulisi myös sopeutua muuttuviin olosuhteisiin, ja ohjata metsänhoitoa monimuotoisuutta ja riskinsietoa vahvistavaan suuntaan. Nykyinen metsätalouden tukijärjestelmä ei tuo riskejä vähentäviä näkökulmia riittävän vahvasti. Riskejä vähentävät elementit voisivat liittyä esimerkiksi maisematason suunnitteluun, tai perustua paikalliseen tietoon metsätuhoriskeistä. Riskinhallinnan ja sopeutumisen kannusteet tulisi näkyä vahvemmin esimerkiksi Metkassa.

6. Tietopohjan vahvistaminen avainasemassa

Komission tiedonanto ja Suomen oma kanta nostavat esille tietopohjan merkityksen, sekä riskinhallinnan välineiden ja osaaminen jatkuvan kehittämisen. Mm. näiltä osin myös Suomi voisi hyötyä mahdollisista yhteisvastuumekanismeista, joita komissio on selvittämässä. Riskinhallintaa tukevien tietojärjestelmien ja menetelmien kehittäminen eittämättä tehostaisi tilannekuvan muodostamista ja riskinhallintaan liittyvää viestintää. Ennakoiva tieto ja varoitusjärjestelmät tulevista riskitilanteista hyödyttäisi varautumista riskeihin. Tietojärjestelmien hyödyntämistä kohdennetussa sopeutumistoimien ja riskinhallinnan neuvonnassa kannattaisi myös edistää entistä laajemmin.

7. Riskit Suomen kasvihuonekaasutaseille

Komissio esittää ilmastoriskien merkityksen arvioimista EU:n nettonielutavoitteelle. Ilmastoriskien vaikutusta ei ole aiemmin huomioitu myöskään Suomen ilmastotavoitteiden osalta. Ilmastoriskien vaikutuksen arviointi Suomen ilmastotavoitteiden saavuttamiselle on mahdollinen, mutta se olisi luontevimmillaan skenaariotarkastelu. Tällaisena se palvelisi Suomen tavoitteiden asettelua tuleville sitoumuskausille, sekä toisaalta myös huoltovarmuuteen liittyviä tarkasteluja.

3 Lausunnon tiivistelmä

Ilmastonmuutos tulee lisäämään Suomen metsien ja maatalouden tuotannon riskejä ja vaihtelua, ja myös vaikuttamaan myös ihmisten hyvinvointiin ja elinkeinoihin. Ilmastoriskien hallinnan tietopohjaa olisi vahvistettava kaikilla tasoilla, ja puutteita yhteiskunnan riskinsietokyvyssä olisi korjattava myös Suomessa. Jo aloitettuja sopeutumistoimenpiteitä olisi syytä kiirehtiä. Sopeutumis- ja riskinhallintakeinojen tulisi olla tieteellisesti perusteltavissa, ja niitä tulisi päivittää ja kehittää jatkuvasti. Esimerkiksi maa- ja metsätaloudessa monimuotoisuutta ja riskinsietokykyä ylläpitäviä kasvatusmenetelmiä pitäisi kehittää edelleen. Riskinhallintaa tukevaa tietoa pitäisi levittää myös laajemmin yhteiskunnalle, esimerkiksi rahoitus ja vakuuttajat ja muut yritykset hyötyisivät ennakoivasta tiedosta ja voisivat käyttää sitä suunnittelunsa apuna eri aikaväleillä. Sekä maatalouden, että metsätalouden ohjausjärjestelmien tulisi ohjata ilmastoriskien vaikutusten vähentämiseen. On huomattava, että ilmastoriskit voivat yhdistyä myös muihin kriiseihin, jolloin niiden vaikutukset voivat moninkertaistua. Erityisesti tietopohjan vahvistamisessa ja kriisien hoidossa myös Suomi voisi hyötyä EU:n yhteisvastuumekanismeista.

Jani Lehto

Johtaja, biotalous ja ympäristö

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 15.05.2024 klo 15:58:23.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Mikko Peltoniemi
Mikko Peltoniemi, Heikki Lehtonen, Anne Tolvanen

Liitteet:

Tiedoksi: